

Eirik Løkke, *Mahremiyet: Dijital Toplumda Özel Hayat*, İstanbul:
Koç Üniversitesi Yayınları, 2018, 152 s.

Değerlendiren: Mehmet Özkan Yıldırım

İnternet teknolojisinin hayatımıza eşlik etmesi ve sosyal ağların yükselişe geçmesi ile gerek bireysel gerekse de toplumsal yaşamda pek çok değişim gerçekleşmektedir. Yaşanan dönüşümlerin etkisini gündelik hayattan ekonomiye, edebiyattan hukuka geniş bir alanda görmek mümkün. Birbirleriyle sürekli ilişkide olan bu alanlarda teknolojiyi başat bir aktör olarak ele almak pek çok açıdan sorunlu olmakla birlikte teknolojiyi altyapı şeklinde değerlendirmeden ve diğer yapılarla ilişkili bir fenomen olarak ele almak, belli bir mesafeyi ön koşul kılar. Teknolojinin her geçen gün yenilenmesi ve genişlemesi karşısında diğer alanların da dolaylı ve dolaysız değişiminde teknolojinin önemli bir etkisi söz konusu. Ancak teknolojik imkânlardan herkesin eşit ölçüde yararlanmadığı da aşikâr. Kurumsal bazda teknoloji ile hemhal olanlar ile bireysel bazda teknolojiye erişimi olanlar arasında hiyerarşik bir ilişkinin varlığı mevcut. Öyle ki teknolojiyi üretenler ve kullananlar arasındaki hiyerarşik ilişki, kullanıcının her türlü hareketine dair veriyi elinde bulundurması ve kullanıcının bu verilerle ne yapıldığını tam olarak bilememesinden ileri gelir. Bu durum, teknoloji ve özeld interneti kullanan sıradan vatandaşın mahremiyet konusunun önemini açığa çıkarır. *Mahremiyet: Dijital Toplumda Özel Hayat* başlıklı kitabıyla Eirik Løkke, özel hayat hakkı ve mahremiyet alanının teknoloji karşısındaki konumunu bu bağlamda kapsamlı bir şekilde ele alır. Güncel örnekler üzerinden konunun ele alındığı çalışma, bu anlamda literatüre olumlu bir katkı sunmaktadır.

Bir dönem çeşitli siyasi partilere ve UNICEF'e danışmanlık yapan, 1980 Norveç doğumlu yazar Eirik Løkke, Norveç'te bir think tank (düşünce kuruluşu) olan Civita'ya danışmanlık yapmakta; medya, gözetleme teknolojisi gibi konular üzerine

 Doktora Öğrencisi, Marmara Üniversitesi. mehmetozkanyildirim@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0003-3343-1950>

 © İlmî Etüdler Derneği
DOI: 10.12658/D0288
insan & toplum, 2021.
insanvetoplum.org

çeşitli yayın organlarında makaleler kaleme almaktadır. Gözetleme konusunu Edward Snowden'ın NSA'nın (Ulusal Güvenlik Ajansı) gözetleme programı hakkındaki belgeleri basına sızdırmasıyla başlatır. Kitabın giriş bölümünde değindiği Snowden'ın ifşaatları esasen gözetlemenin distopik geleceğini haber verir. Nitekim gözetleme öyle bir noktaya varmaktadır ki bireyler gözetlemeye imkân tanıyan cihazları kullanmadığında otoritelere, istihbarat örgütlerine göre şüpheli konumuna gelmektedir. Dolayısıyla mahremiyete ve özel alana verilen önem, gözetlemeyi gerçekleştiren kurumlar için bir sorun kaynağına dönüşmektedir. Bu noktada özel alanın ne olduğu sorusu önem kazanır. Løkke, mahremiyete ve özel alana büyük bir önem atfeder ve özel alanı doğrudan kamusal alanın karşısında konumlandırır. İnsanın sosyal bir varlık olması, diğer insanlarla ilişki kurması gibi durumların koşullarından biri de belirli oranda kamusal bağlamda bilgilerin paylaşılmasına bağlıdır. Yani insan belirli oranda kamusallığa ihtiyaç duyar. Özel hayat, saklayacak bir şeyin olup olmaması ile ilgili daha çok bireylerin kendi istekleri ve olanakları doğrultusunda hareket etme özgürlüğünün korunması şeklinde karşımıza çıkar. Diğer bir deyişle, bireylerin kendi başlarına iyi bir hayattan ne anladıklarını tanımlamaya, bunu en iyi biçimde gerçekleştirmeye olanak bulabildiği alanı yaratmaktadır (s. 22). Özel hayatın önemini göstermek adına en iyi yöntemin totaliter devletlere bakılarak görüldüğünü söylemektedir. Løkke'a göre totaliter devletlerin en önemli ayırt edici özelliği, rejimin, devlet ve toplumu bir alanda bütünleştirme isteğidir (s. 17). Şüphesiz bu durum daha önce Anthony Giddens'in metinlerinde de sıkça karşımıza çıkar. Giddens (2008, s. 393), totaliter devletlerin başlıca özelliklerinden biri olarak izlemeye odaklanılmasını, halkın faaliyetlerinin belgelenmesini saymaktadır. Şüphesiz bu gözetleme mekanizmasının varlığı, vatandaşların davranışlarına bile sirayet eder. Gözetleme, kişilerin birbirleriyle, ailesiyle, toplumla olan ilişkisinde güveni yıkar. Bu anlamda Løkke, güven ortamını yıkmanın en önemli yanı olarak gözetlemeyi ele alır. Tarım Devrimi ve Sanayi Devrimi'ni insanlık tarihindeki en büyük atılım olarak gören yazar, bir üçüncü devrim olarak Dijital Devrim'i yaşadığımızı söyler. Bundaki itici güç ise internettir. Bu anlamda internetin tarihsel gelişim serüvenine değinen yazar, bugünkü tartışmalara (nesnelerin interneti, blok zinciri, üst veri, ağ tarafsızlığı) dönerek gözetlemenin geleceğine dair endişelerini dile getirir kitap boyunca. Kitap, Giriş ve Sonuç dâhil olmak üzere dokuz bölümden oluşmakta; "İzleme Ekonomisi", "İnternet ve İzleme", "Demokrasi ve Otoriter Akımlar", "Büyük Veri Devrimi", "Gözetlemenin Uluslararası Hukuktaki Yeri" gibi başlıklar taşımaktadır.

Yazar, yeni teknolojinin faydalarına, insanlık için önemli sayılabilecek noktalara da değinirken kitap boyunca gözetlemenin olumsuz yanları üstünde durur daha çok. Örneğin; kitabın dördüncü bölümü olan "Demokrasi ve Otoriter Akımlar"

başlığı altında teknolojik ilerlemelerin ve özelde izleme stratejilerinin demokrasiyle olan ilişkisi masaya yatırılır. Burada demokrasiye atfedilen güveni sorgulayan Løkke, tam da bu güven ilişkisinden, vatandaşların duyduğu güven duygusu üzerinden esasen demokrasinin muazzam bir düzeyde izlemeyi meşrulaştırdığını söyler. Zira en demokratik devletlerde bile otoriterliğe giden bir süreç söz konusudur. ABD’de yaşanan pek çok izleme meselesinde görüldüğü üzere ve Snowden’ın ifşaatları, gizli servislerin görevlerini liberal demokrasilerde bile ne şekilde yerine getirdiğini takip etmek açısından önem taşır. Dolayısıyla bu ifşaatlar sonrası yazarın, ülkesi Norveç gibi ülkelerde vatandaşlar mahremiyet sorununa daha fazla önem vermeye başlamışlardır. Saha verilerinden faydalanan Løkke, Snowden’ın ifşaatları sonrası internet kullanımında çok nispi bir değişiklik olduğunu söyler. Bu aynı zamanda resmi izlemenin, özel izlemeye oranla daha kabul gördüğünü de açığa vurur. Nitekim Norveç ve pek çok Avrupa ülkesinde güvenliği arttırmak adına izleme teknolojisinin kullanımına vatandaşların ezici çoğunluğu olumlu bakmaktadır. Fakat unutulmuş bir nokta olarak şu belirtilebilir: Vatandaşlar, demokratik rejimlerde izlemeye güvenlik gerekçesiyle olumlu baksa da ileride rejimler değiştiğinde, söz gelimi otoriterliğe yenik düşüldüğünde, bilgiler ve teknoloji hâlâ birilerinin tekelinde olmuş olacaktır. Yani her ihtiyacı sunan aynı zamanda sahip olunan her şeyi elden çekip alma potansiyeli de taşımaktadır. Derrida’nın (2012) “pharmakon” tabiriyle ya da Janus’un iki çehresi gibi teknoloji, toplumsal yaşamda bir açıdan deva işlevi görürken diğer taraftan zehre dönüşebilmektedir. Zehir ve panzehir olabilen teknolojinin kimin elinde neye bürüneceği biraz da sıradan vatandaşın konu hakkındaki taleplerine bağlıysa da buradaki sorumluluğu bireylere yıkmak çok mantıklı görünmemektedir. Öte yandan kullanıcıların ayak izleri ile oluşan verilerin potansiyel bir kâra dönüşmesi, şirketler için bir gelir kaynağıyken bireyler için potansiyel bir sorun anlamına gelmektedir. Bu açıdan bakıldığında kitapta, gözetlemenin ekonomi politik tarafının da göz ardı edilmediği görülür. Uluslararası hukuk sözleşmelerinin gözetleme konusundaki maddelerine de odaklanan yazar, 11 Eylül’ü gözetlemenin hukuki bir zemine kayması noktasında bir milat olarak kabul eder. Mahremiyet, artan terör saldırıları gerekçe gösterilerek meşrulaştırılır. Fakat devletlerin bireylerin haklarını korumaya yönelik yapacağı hukuki yaptırımlarda mesele çetrefilli bir hâl alır. Şirketlerin çoğunlukla ABD merkezli olmasından dolayı verisi alınan ülkedeki hukuk kuralları yaptırım uygulamakta yetersiz kalır. Örneğin; Avrupa Birliği bu anlamda yaptığı düzenlemelerle ulusal denetim otoritelerini güçlendirmeye çalışmıştır. Gözetlemenin halk nezdinde güvenliğe karşılık gelmesi, özgürlük ve güvenlik meselesine merkezî bir önem atfeder. Zira güvenlik endişesi gerekçe gösterilerek özgürlüğün ıskartaya çıkarılması gibi bir durum söz konusudur.

Kitabın olumlu sayılabilecek yönleri üzerinde durduktan sonra kısaca olumsuz ve eksiklik olarak görülebilecek noktalarına da değinmek gerekir. Kitabın kaynakçasının genellikle güncel internet kaynaklarından oluşması, meselenin tarihsel bağlamının göz ardı edilmesine yol açmaktadır. Zira gözetleme meselesinin tarihsel arka planı Jeremy Bentham'ın "panoptikon"u ve Michael Foucault'nun (2013) *Hapishanelerin Doğuşu* kitabına yaslanmakta ve Løkke'un kitabı boyunca bu tür bir referansla karşılaşılmamaktadır. Meseleyi tarihsiz kılmaya varan süreçte yazarın konuyu güncel örneklerle sınırlaması, kitabın literatürde sonraki araştırmalara kaynaklık etmesinde bir zayıflık olarak değerlendirilebilir. Öte yandan izlemenin ekonomi politik bağlamının çok kısa bir şekilde geçiştirilip kehanetvari bir tablo sergilemesi, kitabın diğer bir olumsuz noktası olarak değerlendirilebilir. Fakat kitabın basit bir dille yazılmış olması, gözetleme konusuna, eksiklikleri olmakla birlikte bir giriş niteliği taşıyor ve önemli bir meseleyi düşündürüyor: Mahremiyet mi güvenlik mi?

Kitabı okuyunca bu ikileme (mahremiyet mi güvenlik mi) dair çözüm önerileri çoğunlukla okuyucuya bırakılmaktadır. Yazarın getirdiği çözüm önerileri ise Norveç özelinde parlamentoda EOS (İstihbarat, İzleme ve Güvenlik için Denetim Komisyonu) adlı komisyonun devletlerin vatandaşlarının verileriyle ne yaptığını sorgulaması açısından uluslararası bir model olabileceğini söyler. Fakat komisyonun bütçesi ile İstihbarat Teşkilatı'nın bütçesi arasındaki muazzam fark, teknik anlamda denetimi zorlaştırmaktadır. Öte yandan hukuki anlamda düzenlemelerin güncellenmesini bir çözüm olarak sunsa da teknolojinin hukuk ve siyasetten daha hızlı bir şekilde gelişimi bunu zorlaştırmaktadır. Kitap boyunca görülen eksiklikleri, gözetlemenin tarihsel bir bağlama oturtulmaması ve önerilerin olmaması olarak sayabiliriz.

Kaynakça

- Derrida, J. (2012). *Platon'un eczanesi*. Z. Direk (Çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Foucault, M. (2013). *Hapishanenin doğuşu: Gözetim altında tutmak ve cezalandırmak*. M. A. Kılıçbay (Çev.). Ankara: İmge Yayınevi.
- Giddens, A. (2008). *Ulus devlet ve şiddet*. C. Atay (Çev.). İstanbul: Kalkedon Yayınları.